

MUZEUM STUTTHOF W SZTUTOWIE

Stutthof

ZESZYTY MUZEUM

3

DYREKTOR

mgr Janina Grabowska-Chałka

WROCŁAW · WARSZAWA · KRAKÓW · GDAŃSK
ZAKŁAD NARODOWY IMIENIA OSSOLIŃSKICH
WYDAWNICTWO
1979

ZAKOŃCZENIE

Wyzwolenie obozu oraz przebywających w nim ponad 100 więźniów w dniu 9 maja 1945 roku zakończyło 2077-dniową historię obozu koncentracyjnego Stutthof. W obozie w całym okresie jego istnienia przebywało 110 000 więźniów z całej okupowanej przez hitlerowców Europy. Z liczby tej męczeńską śmierć poniosło około 65 000 więźniów. Wśród więźniów było około 4000 dzieci i osób małoletnich, z których kilkaset zginęło¹.

Zaczątki form organizacyjnych obozu kształtowały się już latem 1939 roku w ramach przygotowań hitlerowskich do eksterminacji ludności polskiej i żydowskiej natychmiast po zajęciu terenu Wolnego Miasta Gdańska i Pomorza Gdańskiego przez wojska niemieckie. Za inicjatora powstania obozu w Stutthofie uważać należy gauleitera Forstera, chociaż ani jego proces w 1948 roku, ani niniejsza praca nie wykazały jego bezpośredniego udziału w tworzeniu obozu w Stutthofie. Tak w okresie przygotowań do utworzenia obozu, jak i w pierwszym okresie jego funkcjonowania realizatorami poleceń Forstera była gdańska policja oraz gdańska organizacja SS. Obóz w Stutthofie i obozy w Szkole Wiktorii i w Nowym Porcie od początku służyły Forsterowi do realizacji jego polityki germanizacji ludności Pomorza Gdańskiego. Germanizacja ludności polskiej rozpoczęła się od eksterminacji części mieszkańców Pomorza Gdańskiego w ramach „Akcji Tannenberg” i „Intelligenzaktion”. Wiele osób aresztowanych w czasie ich trwania osadzono w Stutthofie. Kolejnym etapem germanizacji było wysiedlanie ludności polskiej z terenu Pomorza Gdańskiego do Generalnego Gubernatorstwa, rozpoczęte w październiku 1939 roku. W 1942 roku władze hitlerowskie rozpoczęły masowe wpisywanie polskiej ludności Pomorza Gdańskiego na niemiecką listę narodową. Osoby odmawiające jej przyjęcia najczęściej osadzone były w obozie Stutthof.

Z chwilą podporządkowania Stutthofu w styczniu 1942 roku Inspektoratowi Obozów Koncentracyjnych został on włączony w hitlerowski system zagłady okupowanych przez Niemcy krajów Europy.

¹ J. Grabowska, *Dzieci i więźniowie małoletni...*, s. 52.

Obóz w Stutthofie w czasie całego okresu swego funkcjonowania był typowym hitlerowskim obozem koncentracyjnym. Wprawdzie prawnie dopiero 7 stycznia 1942 roku uznany został za „państwowy obóz koncentracyjny”, co uwidoczniło się w nowej nazwie obozu i zmianie władz nadrzędnych, ale obozem koncentracyjnym był od pierwszego do ostatniego dnia swego istnienia. Metody eksterminacji więźniów i warunki życia w obozie w niczym nie różniły się od pozostałych hitlerowskich obozów koncentracyjnych istniejących w latach 1939—1941. Charakteru obozu nie zmieniło podporządkowanie Stutthofu władzom zwierzchnim w latach 1939—1942, ani też kolejne nazwy obozu. Dla więźniów osadzonych w Stutthofie nieistotne było, kto zarządzał obozem i kto finansował budowę czy funkcjonowanie obozu. Dla nich najistotniejszym był cel i charakter obozu, w którym zostali osadzeni.

Kwerendy archiwalne prowadzone przez Muzeum Stutthof oraz Główną Komisję Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce ujawniły wiele podstawowych dokumentów do dziejów obozu Stutthof. Pozwoliły one na odtworzenie zarówno chronologii najważniejszych wydarzeń, jak i struktury organizacyjnej Stutthofu od 7 stycznia 1942 roku do 25 stycznia 1945 roku. Z braku odpowiednich źródeł nie udało się natomiast przedstawić pełnej struktury władz obozu Stutthof w okresie od 2 września 1939 roku do 7 stycznia 1942 roku. Ustalono tylko nazwiska i funkcje wielu esesmanów z kierownictwa obozu. Zagadnienie to oprócz organizacji ewakuacji więźniów z obozu, przede wszystkim morskiej, wymaga dalszych badań.

Wiele problemów związanych z organizacją obozu wyjaśnia lub uzupełnia badania prowadzone nad innymi zagadnieniami z dziejów obozu w Stutthofie, przede wszystkim badania nad obozem kobiecym, komandami pracy więźniów, strukturą narodowościową i strukturą więźniów w aspekcie przyczyny osadzenia w Stutthofie.

Wydaje się, że uporządkowana w niniejszej pracy chronologia wydarzeń w obozie, struktura władz zwierzchnich oraz obozu w Stutthofie mogą być pomocne w opracowaniu monografii tego obozu koncentracyjnego, który zarówno dla więźniów, jak i dla ich rodzin był symbolem zbrodni.

Porównując odtworzoną strukturę wewnętrzną obozu w Stutthofie ze strukturą innych hitlerowskich obozów koncentracyjnych, należy stwierdzić, iż Stutthof od września 1939 roku do 7 stycznia 1942 roku miał strukturę inną niż pozostałe obozy. Wzorowana była zapewne na dawnych niemieckich policyjnych obozach karnych, a wykształciła się w czasie powstawania obozu w Stutthofie. Dostosowana była do potrzeb i do wielkości obozu. Natomiast po 7 stycznia 1942 roku Stutthofowi nadano typową dla wszystkich hitlerowskich obozów koncentracyjnych strukturę wewnętrzną. W porównaniu ze strukturą innych obozów były w Stuttho-

